

τάρχου ἐν τῇ χρήσει τῆς θουκυδιδείου φράσεως ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις χωρίοις, ἐν τῷ αὐτῷ μάλιστα ἔργῳ, οὐχὶ δὲ μακρὰν ἀλλήλων κειμένοις, ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρα τὰ χωρία ἢ φράσις αὕτη δηλοῖ προϋπόθεσιν, ἧς τιθεμένης μὲν ἐν τῷ πρώτῳ, αἰρομένης δ' ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν χωρίων τούτων, ἀληθεύει τὸ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει ἑκατέρου σημαινόμενον. Ἐντίφασις θὰ ὑπῆρχεν, ἂν τὸ σημαινόμενον τοῦτο ἦτο τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς πλουταρχείοις χωρίοις, ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν συμβαίνει.

Τὰ δύο ἐκ τοῦ Θουκυδίδου χωρία ἐνταῦθα ἀνήκουσιν εἰς δημηγορίας, ὡς ἐλόμενον, ἐν αἷς αἱ « γνωμολογίαι », τὸ ἀποφθεγματικῶς, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω (σ. 219 κ. ἐξ.), ἀποφαίνεσθαι γνώμην, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἱκανῶς διελάβομεν. Λαμβάνονται δὲ αἱ ἐκ τῶν χωρίων τούτων φράσεις πᾶσαι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, συναπτόμεναι πρὸς ἀναπτυσσομένην γενικὴν τινα ἀποψιν, μία δέ, ἡ περὶ τῶν « μελετῶν », καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Δημοσθένους, ἐνθα συνάπτεται πρὸς τὸν βίον τοῦ ὁμωνύμου ρήτορος. Αἱ φράσεις ἐντάσσονται ἐν πᾶσι τοῖς πλουταρχείοις χωρίοις προσφυῶς, ἀλλὰ φυσικῶ τῷ λόγῳ πρὸς τμημά τι τοῦ ἑκάστοτε ἀναπτυσσομένου. Ἐπὶ τούτοις εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ αὐτὴ φράσις, τὸ « ἀμύγεσθαι τῷ παθεῖν δι' ἐγγυτάτω κείμενον » δὲς, ὡς ἐλέχθη, λαμβανόμενον, κεῖται θετικῶς μὲν ἐν τῷ πρώτῳ, ἀρνητικῶς δ' ἐν τῷ δευτέρῳ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ δ' ἔργου καὶ τούτῳ, χωρίῳ. Τὸ πρᾶγμα προκειμένου μὲν περὶ γενικῆς ἀπόψεως ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῆς θὰ ἐσήμαινεν ἀντίφασιν τῷ Πλουτάρχῳ, προκειμένου δὲ περὶ ἀπλῆς φράσεως ἐνδέχεται νὰ σημαίη, ὡς καὶ ἐνταῦθα σημαίνει, διάφορον ἑκάστοτε προσαρμογὴν, οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν ἀντίφασιν ἔχουσαν.

Ἡ ἀπόδοσις τῶν φράσεων τούτων παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ εἶναι καλὴ σχετικῶς κατ' οὐσίαν ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν Ἠθικῶν χωρίοις, ἐν τῷ μόνῳ δ' ἐκ τῶν Βίων παραλλήλων χωρίῳ ἢ θουκυδίδειος φράσις προσφέρεται ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν μᾶλλον ἢ τὴν λέξιν πιστῶς.

Σ' - ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ : ΕΚ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Πάντα τὰ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τῇ δευτέρᾳ πραγματείᾳ ἡμῶν παρατεθέντα ἐκ τοῦ Πλουτάρχου σχετικῶς πρὸς τὸν Θουκυδίδην χωρία ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ εἴτε ὑπὸ ἱστορικὴν εἴτε καὶ ἄλλας ἐπόψεις καὶ εἴτε ἐν αὐτοῖς ἀντλεῖται τι ἐκ τοῦ θουκυδιδείου

ἔργου ἢ ἐπιφέρεται κρίσις τι περὶ αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ τὰ χωρία εἶναι μάλιστα τὸ ὑποκείμενον τῶν πραγματειῶν τούτων.

Σπανιώτατα ὁ Πλούταρχος ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ βίου τοῦ Θουκυδίδου καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἧς ἐγράφη τὸ ἔργον αὐτοῦ. Πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς παρὰ τῷ Χαιρωνεῖ συγγραφῆς εἰκόνας τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ παρατίθεται ἐφεξῆς ἐν ἐπιμέτρῳ τῶν δύο πραγματειῶν ὅ,τι εὔρομεν σχετικόν.

1) Κίμ. 4. Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ μητρόθεν βασιλικοῦ « γένους » τοῦ Κίμωνος, τοῦ ἐπιφανοῦς Ἀθηναίου τούτου, καθ' ὅσον ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐκ Θοράκης ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ὀλόρου, παραδίδεται δὲ σχετικῶς πρὸς τὸν Θουκυδίδη: « διὸ καὶ Θουκυδίδης ὁ ἱστορικὸς τοῖς περὶ Κίμωνα κατὰ γένος προσήκων Ὀλόρου τε πατρὸς ἦν, εἰς τὸν πρόγονον ἀναφέροντος τὴν ὁμωνυμίαν, καὶ τὰ χρυσεῖα περὶ τὴν Θοράκην ἐκέκτητο· καὶ τελευτήσαι δὲ ἐν τῇ Σκαπιτῇ ὕλῃ (τοῦτο δ' ἔστι τῆς Θοράκης χωρίον) λέγεται φονευθεῖς ἐκεῖ, μνήμα δ' αὐτοῦ τῶν λειψάνων εἰς τὴν Ἀττικὴν κομισθέντων ἐν τοῖς Κιμωνεῖσις δείκνυται παρὰ τὸν Ἑλπινίκης τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς τάφον. ἀλλὰ Θουκυδίδης μὲν Ἀλιμούσιος γέγονε τῶν δήμων, οἱ δὲ περὶ τὸν Μιλτιάδην Λακιάδαι ».

Τὰ περὶ τοῦ Θουκυδίδου ἐνταῦθα λέγονται κατὰ παρέκβασιν, οὐχὶ εἰς τὸν συγγραφέα ἀσυνήθη, ἐξ ἀφορμῆς τῶν περὶ τοῦ βασιλέως Ὀλόρου, τοῦ ὁμωνυμοῦντος πρὸς τὸν ἴδιον ἀπόγονον καὶ πατέρα τοῦ Θουκυδίδου. Ἡ ἀφορμὴ φαίνεται οὐχὶ λησμονουμένη, ἀλλὰ δεσπύουσα ἐν τῷ νῶ τοῦ συγγραφέως μέχρι τέλους τῆς παρεκβάσεως ταύτης. Πρὸς τὴν ἀφορμὴν δὲ ταύτην ἀνταποκρίνονται μᾶλλον ἢ ἥτιον πᾶσαι αἱ παρεχόμεναι περὶ τοῦ βίου τοῦ Θουκυδίδου, κατ' ἀνάγκην δὲ πᾶν ἄλλο ἢ πλήρεις, εἰδήσεις, ἥτοι τὰ περὶ τῶν « χρυσείων περὶ τὴν Θοράκην », τὰ περὶ « τελευτῆς αὐτοῦ ἐν τῇ Σκαπιτῇ ὕλῃ » καὶ τὰ περὶ « μνήματος ... αὐτοῦ ἐν τοῖς Κιμωνεῖσις ». Δύναται δὲ περαιτέρω νὰ λεχθῆ ὅτι οὐδὲ τὰ ἐν τέλει κατὰ διαστολήν ὡς πρὸς τοὺς « δήμους » τοῦ Θουκυδίδου καὶ « τοὺς περὶ τὸν Μιλτιάδην » λεγόμενα ἀποκλίνουσιν ἀπὸ ταύτης.

Ἡ μακρὰ σχετικῶς παρέκβασις αὕτη, καθ' ἣν ἀποδίδεται βασιλικὴ πατρόθεν καταγωγὴ εἰς τὸν Θουκυδίδη, οὕτω δὲ διαπιστοῦται κοινότης αἵματος αὐτοῦ καὶ τοῦ Κίμωνος, θὰ ἐγράφη μετὰ πραγματικῆς εὐχαριστήσεως ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, θαυμαστοῦ ἀμφοτέρων, κατ' ἴδιον ἐν πολλοῖς, κοινὸν δὲ τοῦλάχιστον ἐξ ἀφειτηρίας λόγον. Εἶναι

παρὰ ταῦτα χαρακτηριστικὴ ἢ ἄκρα, μάλιστα ἐν τῇ ἀποφυγῇ οἰουδήποτε σχολίου, διὰ τῆς παρεκβάσεως ταύτης διήκουσα λιτότης.

2) Περ. φυγ. 14, Ἡθ. 605 D (Sieveking). Ὑποστηρίζων ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀποψιν ὅτι « τοῖς παλαιοῖς αἱ Μοῦσαι τὰ κάλλιστα τῶν συνταγμάτων καὶ δοκιμώτατα φυγὴν λαβοῦσαι συνεργὸν ἐπετέλεσαν », ἐπιφέρει παραδείγματα, ὧν πρῶτον « Ἐουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων », μεταξὺ δὲ τῶν ἐφεξῆς προβαλλομένων εἶναι ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Βακχυλίδης.

Προεχούσης ἐνταῦθα σημασίας εἶναι οὐχὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς εἰδήσεως περὶ τοῦ τόπου τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Ἐουκυδίδου, ἀλλ' ἡ συνάρτησις τοῦ τόπου τούτου μετὰ τῆς ποιότητος τοῦ ἔργου. Τοῦτο ἐγράφη ἐν ἔξορίᾳ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῶν Μουσῶν καὶ ἐντάσσεται πρῶτον μεταξὺ τῶν « καλλίστων τῶν συνταγμάτων καὶ δοκιμωτάτων » καὶ διαπιστοῦται ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῶν ἔργων τούτων « πανταχοῦ καὶ τεθνηκότες μνημονεύονται ». Οὕτω τὸ χωρίον εἶναι διδακτικὸν περαιτέρω οὐ μόνον περὶ τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ἐουκυδίδου, ἀλλὰ καὶ τῆς καθόλου ἀποδοχῆς ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις.

3) Βί. δ. ῥητ., Ἀντιφ. 1, Ἡθ. 832 E: « Καικίλιος δ' ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ (sc. τοῦ Ἀντιφῶντος) συνιάγματι Ἐουκυδίδου τοῦ συγγραφέως καθηγητὴν τεκμαίρεται γεγονέναι ἐξ ὧν ἐπαινεῖται παρ' αὐτῷ ὁ Ἀντιφῶν ».

Παρὰ Ἐουκυδίδη (H', 68, 1) ἄλλα τε λέγονται εἰς ἔπαινον τοῦ ρήτορος τούτου καὶ τὰ σπουδαιότατα ταῦτα: « ἀνὴρ Ἀθηναίων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀρετῇ τε οὐδενὸς ὕστερος καὶ κράτιστος ἐνθυμηθῆναι γενόμενος καὶ ἃ γνοίῃ εἰπεῖν », περαιτέρω δὲ « τοὺς μέντοι ἀγωνιζομένους καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ ἐν δήμῳ πλεῖστα εἰς ἀνήρ, ὅστις ξυμβουλεύσαιτό τι, δυνάμενος ὠφελεῖν ».

Ἐν τῷ ἀμφισβητούμένῳ τούτῳ ἔργῳ τοῦ Πλουτάρχου δὲν λέγεται μὲν, ἀλλὰ καλῶς νοεῖται ὅτι πρέπει νὰ ἐπαινεῖται παρὰ τῷ Ἐουκυδίδη ὁ Ἀντιφῶν μάλιστα ἐπὶ τῇ ρητορικῇ τέχνῃ, δοθέντος ὅτι οὗτος εἶναι γνωστὸς ὡς ρήτωρ, ἐν τοῖς ἀμέσως δ' ἐπομένοις ἐν τῷ ἐκ τῶν Ἡθικῶν χωρίῳ ἐξαίρονται αἱ « ἐν τοῖς λόγοις » ιδιότητες τοῦ Ἀντιφῶντος. Ἐν τῷ Ἐουκυδιδεῖῳ χωρίῳ κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐπαινεῖται λαμπρῶς ὁ Ἀντιφῶν, πρωτίστως μὲν ἐπ' ἀρετῇ, εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τέχνῃ ταύτῃ, ἀλλ' οὐδεὶς ἔστω καὶ πόρρωθεν ὑπαινιγμὸς δύναται νὰ ἀνιχνευθῇ περὶ μαθητείας τοῦ ἱστορικοῦ παρ' αὐτῷ. Ἐντεῦθεν

ἴσως, ἂν μὴ ἄλλοθεν, ἢ ἐποχὴ δηλώσεως ἰδίας γνώμης. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀπλὴ μνεία τῶν παρὰ τῷ Καικιλίῳ φερομένων δὲν φαίνεται, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν ποιούμενον αὐτήν, ἄμοιρος σημασίας ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῆς εἰδήσεως.

Τρία μόνον εἶναι τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ ἔν τε τῆς Βίοις παραλλήλοις καὶ τοῖς Ἠθικοῖς χωρία, ἐν οἷς ὁ λόγος περὶ τοῦ βίου τοῦ Θουκυδίδου ἢ καὶ περὶ τινῶν τῶν συνθηκῶν, ὑφ' αἷς ἐγράφη τὸ ἔργον αὐτοῦ. Αἱ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ εἰδήσεις παρέχονται κατὰ παρεκβασιν ἄνευ οἰασδήποτε ἀναφορᾶς εἰς πηγὴν, νοουμένου οὕτω ὅτι τόσον τὰ γεγονότα ὅσον καὶ τὰ λεγόμενα φέρονται κοινῇ, ἢ ἔκτασις δὲ παρεκβατικῶν, ὡς αὐταί, εἰδήσεων καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι δηλωτικὰ τῆς ὑψηλῆς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Πλουτάρχου θέσεως τοῦ προσώπου τοῦ Θουκυδίδου. Ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ τὸ θουκυδίδειον ἔργον, καρπὸς ἐμπνεύσεως τοῦ ἐν ἐξορίᾳ συγγραφέως, ἀξιολογεῖται ὡς ἄριστα. Ἡ ἐν τῷ τρίτῳ δὲ χωρίῳ περὶ μαθητείας τοῦ Θουκυδίδου παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι εἰκασία φαίνεται ἀνταποκρινομένη εἰς τὰ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλ' οὐδὲ πρόρωθεν ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς παρ' αὐτῷ περὶ τοιαύτης μαθητείας.

Γενικώτερον δὲ παρατηρητέον ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν παρεχομένων ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις περὶ τοῦ Θουκυδίδου εἰδήσεων ὅτι τὰ δύο πρῶτα χωρία προβάλλονται ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὡς πρῶται καὶ κύριαι σφζόμεναι πηγαὶ καὶ σήμερον ἔτι ¹.

Ζ' - ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Ἐπιχειρήσαντες νὰ μελετήσωμεν πάντα ὅσα ἠδυνήθημεν νὰ εὑρωμεν περὶ τοῦ Θουκυδίδου στοιχεῖα παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὡς φιλοσόφῳ ἐν τῇ εὐρυτάτῃ, ἐν ἣ ἔκειτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ὄρος, ἐννοίᾳ, καταλήγομεν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἐπὶ μέρους, κυμαινομένης δὲ σημασίας ², πορίσματα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἔργον, τινὰ δ' ἐλάχιστα οὕτως ἢ ἄλλως εἰς τὸν βίον τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις, πλὴν βεβαίως τῆς

1. Βλ. καὶ ἄλλα πολλά, μάλιστα δ' ἔκδοσιν τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ J a c q u. d e R o m i l l y, τόμ. Α', παρὰ Budé, Παρίσιοι, 1953, σ. VIII διὰ τὸ πρῶτον τῶν χωρίων, σ. X (εἰσαγ.) δι' ἀμφοτέρω.

2. Τοῦτο δι' ἄλλα τε καὶ διότι τινὰ τῶν σχετικῶν χωρίων ἀνήκουσιν εἰς ἔργα ἀμφισβητουμένης γνησιότητος, ἂν μὴ καὶ νοθευόμενα. Βεβαίως τὰ ἔργα ταῦτα φέρονται πάντα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πλουτάρχου.

καθαρῶς πρὸς ἀποτελέσιν τῶν Βίων παραλλήλων, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πραγματειῶν τούτων.

α') Ἐκ τῶν τριάκοντα τριῶν χωρίων, τὰ ὅποια ἐμελετήθησαν ἐνταῦθα, πέντε ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Βίους παραλλήλους καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἴκοσιν ὀκτὼ εἰς τὰ Ἠθικά. Ἐκ τούτων τὰ μόνον ἐνταῦθα μελετηθέντα εἶναι εἴκοσιν ἐννέα, ἧτοι τέσσαρα ἐκ τῶν ἔργων τῆς πρώτης κατηγορίας καὶ εἴκοσι πέντε ἐκ τῶν τῆς δευτέρας.

β') Τέσσαρα χωρία, ἧτοι οὐχὶ ἀμελητέον ποσοστόν, τὸ ὄγδοον περίπου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν χωρίων τούτων, προέρχονται μὲν ἐκ τῶν Βίων παραλλήλων, συνάπτονται δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ φιλοσοφικὸν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἢ τὸ βιογραφικὸν ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ ἔργον τοῦ Πλουτάρχου. Προσθετέον ὅτι τρία τῶν ἐνταῦθα ἐκ τῶν Ἠθικῶν χωρίων ἐχρησιμοποίηθησαν καὶ ἐν τοῖς Βίοις παραλλήλοις πρὸς μᾶλλον ἢ ἥτιον διάφορον ἐκεῖ τοῦ ἐνταῦθα σκοπόν. Καταφανῆς ἐνταῦθα ἡ εὐστροφία καὶ ἡ προσαρμοστικότητα τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως, καθ' ἣν πᾶν τὸ ἐν τοῖς Βίοις παραλλήλοις ἀναγκαίως δὲν χρησιμεύει ἀπλῶς εἰς ἀποτελέσιν αὐτῶν, ἡ αὐτὴ δὲ ἱστορικὴ ὕλη ἐνδέχεται νὰ χρησιμοποιηθῇ οὐχὶ κατὰ παρέκβασιν ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν ὀργανικῶς τόσον ἐν βιογραφικῷ ὅσον καὶ φιλοσοφικῷ ἔργῳ τοῦ συγγραφέως¹.

γ') Μεγάλη, ὡς ἄλλως προσδοκᾶται, εἶναι ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων τῶν χωρίων τούτων· εἰδήσεις καθόλου ἱστορικαί, συνδεόμεναι κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον πρὸς γενικὴν τινα παρὰ Πλουτάρχῳ ἀποψιν, ὁ Θουκυδίδης ὡς συγγραφεύς, καὶ εἰδικώτερον χαρακτηρισμὸς τοῦ ὕλικου αὐτοῦ, δεοντολογικὰ κατὰ τὴν θουκυδίδειον πρᾶξιν ζητήματα, ἡ παρ' αὐτῷ τέχνη τοῦ λόγου ὡς πρὸς « τὰς διηγήσεις », τὰ φερόμενα « πλάσματα » καὶ τὰς δημηγορίας, περιστατικά, ἀληχοῦντα γενικωτέρας περὶ τοῦ θουκυδιδείου ἔργου ἐντυπώσεις, ἐξ ἄλλου δὲ ἀπόψεις γενικαὶ κατὰ Θουκυδίδην, εἰς ζητήματα μάλιστα ἠθικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας ἀναφερόμεναι, φράσεις κατ' αὐτόν, εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' αἷς ἐγράφη τὸ ἔργον αὐτοῦ. Κύκλος τοσοῦτον εὐρὺς διαφερόντων ἐκρίθη καὶ ἐγένετο δυνατὸν νὰ στραφῇ περὶ τὸν Θουκυδίδην παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ φιλοσοφοῦντι. Χαρακτηριστικαὶ περαιτέρω εἶναι αἱ μεταξὺ τῶν χωρίων τούτων ἀνα-

1. Ὡς παρατηρεῖ ὁ καθ. Ἰω. Δρ. Σταματάκος (Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς, Ἀθῆναι, 1937, σ. 33) « τὰ νήματα τὰ χρησιμοποιηθέντα ὡς ἁπλοῦς μόνι' διὰ τὸ ὕφασμα τῶν Ἠθικῶν γίνονται τὸ 'φάδι' εἰς τὸ τῶν Βίων, καὶ τάνάπαλιν ».

λογίαι. Δώδεκα ἔξ αὐτῶν, περίπου τὸ τρίτον, ἀναφέρονται εἰς τὸν Θουκυδίδην ὡς συγγραφέα, ἑπτὰ, ἦτοι τὸ τέταρτον καὶ πλεόν, εἰς γενικὰς κατὰ Θουκυδίδην ἀπόψεις καὶ τρία, ἦτοι τὸ ἑνδέκατον, εἰς φράσεις κατ' αὐτόν, οὕτω δὲ εἴκοσι δύο τῶν χωρίων τούτων, τὰ δύο τρίτα αὐτῶν, ἀναφέρονται εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ ποικίλας, οὐχὶ δὲ τὴν ἱστορικὴν, ἐπόψεις. Ἑπτὰ τῶν χωρίων, ἦτοι τὸ τέταρτον καὶ πλεόν αὐτῶν, ὅσον εἶναι καὶ τὸ περιέχον γενικὰς παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ ἀπόψεις, προσφέρει ἱστορικὸν ὑλικὸν πρὸς φιλοσοφικὴν ἑνταῦθα οἰκοδομίαν.

δ') Ἡ φύσις τῶν θεμάτων τῶν πλουταρχείων χωρίων καθορίζει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ταῦτα συνάπτονται πρὸς τὸν Θουκυδίδην. Καὶ τὰ δώδεκα, τὰ περὶ τοῦ Θουκυδίδου ὡς συγγραφέως χωρία, ὡς καὶ τὰ τρία τὰ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ τῶν συνθηκῶν συγγραφῆς τοῦ ἔργου, ἦτοι τὰ δύο περίπου πέμπτα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν χωρίων τούτων παρέχουσι μνείαν τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ περικοπὴν τινα ἔξ αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ὑπολοίποις δὲ μόνοις χωρίοις ἀντιλεῖται τι ἐκ τοῦ Θουκυδίδου.

ε') Ὅσακις ὁ Πλούταρχος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν Θουκυδίδην, ἀρκεῖται εἰς τὰ ὑπὸ μόνου τοῦ ἱστορικοῦ παρεχόμενα, περὶ ὧν δὲν προβάλλεται ἀμφισβήτησις. Ἐξαιρέσεις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κανόνος εὐρίσκωμεν ἐλαχίστας, οὐχὶ δὲ ὡς πρὸς τὸν Θουκυδίδην μειωτικὰς, ὡς ἐν Ἡθ. 96 C, ἔνθα περὶ τῆς αὐτοθυσίας φίλων, μετ' ἀμάρτυρον ἀναφορὰν εἰς τὸν Θησέα, ἐπεισάγει τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐν τῷ λοιμῷ ἱστορούμενον, ἐπίσης δ' ἐν Ἡθ. 803 B, ἔνθα μετὰ τοὺς Φιλιππικοὺς μνημονεύονται τοῦ Θουκυδίδου δημηγορίαι. Ἀλλὰ καὶ ἀμφισβήτησις σπανιώτατα, ἐν δυοῖς μόνοις περιπτώσεσιν, προβάλλεται, ἰδίᾳ μὲν ἐν Ἡθ. 242 E, ἔνθα περὶ τῆς ἀρετῆς γυναικῶν ἀντιφέρεται ὁ Χαιρωνεὺς φιλόσοφος τῷ Ἀθηναίῳ ἱστορικῷ, ἐπαγόμενος τὸ ἐκ τοῦ Γοργίου κατὰ θεωρίαν καὶ τῶν Ρωμαίων ἐν τῇ πράξει διδασκόμενον, ἄλλοτρία δὲ ἐν Ἡθ. 802 B, ἔνθα, ἀντιτιθεμένων τῶν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὰ ἔξ « ἄλλων πολλῶν », συντάσσεται πρὸς τὰ τοῦ ἱστορικοῦ, οὕτω δὲ μόνον ἅπαξ ἑνταῦθα ὁ Πλούταρχος ἀντικρούει πλήρως τὸν Θουκυδίδην¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῶν παρεχομένων δὲν εἶναι πάντοτε ἀπόλυτος. Ἐποχὰς ἐκ τῶν ἐντονωτέρων εὐρίσκωμεν ἐν Νικ. 1 περὶ τῶν « πράξεων », συμπληρώσεις δ' ἐν Ἡθ. 333 C περὶ

1. Ἡ ἐν Ἡθ. 548 D περὶ θουκυδίδειον φράσιν ἀντίθεσις εἶναι κατὰ πλάσμα.

τοῦ φόβου, καὶ αὐτόθ. 538 C περὶ τοῦ « ἀγήρω ». Ταῦτα πάντα δὲν μειοῦσι τὸν πρὸς τὸν ἱστορικὸν θαυμασμὸν τοῦ φιλοσόφου, οὔτε δὲ ἀτελῆ πως χρῆσιν τῶν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου παρεχομένων ὑποδεικνύουσιν. Μειονέκτημα τοῦ Πλουτάρχου, καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἢ κατ' ἑλλιπῆ ἐνίοτε ἀντιστοιχίαν ἔνταξις τῶν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου παρεχομένων, ὡς ἐν Ἡθ. 533 A καὶ 538 C, καθ' ὅσον ταῦτα αἰτιολογοῦσι ἐκεῖ μὲν μέρος μόνον, τὸ τελευταῖον, ἔνταῦθα δὲ τὸ « τρίτον » τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὁμοῦ προτασσομένων.

ς') Ἀπόδοσις τῶν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου χωρίων ἢ στοιχείων τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ τοῦλάχιστον σαφῶς περὶ ἔνδεκα τῶν πλουταρχείων χωρίων, ἧτοι τοῦ τρίτου σχεδὸν τοῦ συνόλου αὐτῶν, ταῦτα δὲ ἀναφέρονται εἰς τὸν Θουκυδίδη ὡς συγγραφέα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ὑπολοίποις εἴκοσιν καὶ ἐνὶ χωρίοις ἢ ἀπόδοσις αὕτη κυμαίνεται, διακρινομένη εἰς τὴν οὐσιώδεις ἐκ παραλείψεων ἢ μεταβολῶν διαφορὰς περιέχουσαν, τὴν ἀκριβῆ κατ' οὐσίαν μετὰ λεκτικῶν δὲ μᾶλλον διαφορῶν καὶ τὴν μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας καὶ αὐτολεξεί ἔτι ἀποδίδουσιν τὰ πράγματα. Ἐνδείκνυται δὲ νὰ χαρακτηρισθῶσι κατὰ μὲν τὴν πρώτην τῶν ἀποδόσεων τούτων δύο χωρία (Ἡθ. 96 C, αὐτ. 403 A) μόνον, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πολλὰ καὶ κατὰ τὴν τρίτην πλεῖστα. Ἀλλὰ καὶ αἱ κατὰ τὴν πρώτην ἔτι ἀπόδοσιν διαφοραί, πολλῶν δὲ μᾶλλον αἱ κατὰ τὴν δευτέραν φαίνονται ὀφειλόμεναι εἰς ἀνάγκην ἐκ τῶν πραγμάτων, ὡς ταῦτα φέρονται ἔνταῦθα, μᾶλλον ἢ ἀκηδῖαν τοῦ συγγραφέως, ὅπως δὲ οὐχὶ ἀνατρέπουσαι τὴν καθόλου ἐκάστοτε οὐσίαν. Ἀνιχνεύεται ἐπομένως ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἔνταῦθα τὸ πολύτροπον τῆς διανοίας τοῦ Πλουτάρχου μᾶλλον ἢ διαπιστοῦται ὀλιγωρία τις αὐτοῦ ἐνίοτε περὶ τὴν ἀκριβείαν τῆς ἀποδόσεως.

ζ') Ἐν τέσσαρσι τῶν πλουταρχείων χωρίων γίνεται ρητὴ (Φάβ. Μ. 1, Ἡθ. 803 B, 870 D) ἢ μὴ (Κάτ. πρ. 2) ἀναφορὰ εἰς δημηγορίας τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ἐννέα δὲ ἄλλοις τῶν χωρίων λαμβάνονται τμήματα ἐκ τῶν δημηγοριῶν τοῦ ἱστορικοῦ. Οὕτω τὸ τρίτον περίπου, εὐλόγως σημαντικὸν μέρος τῶν χωρίων τούτων, συνδέεται πρὸς τὰς θουκυδιδαίους δημηγορίας. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐκ τούτων λαμβανομένων ἢ περιέχουσι γενικὰς ἀπόψεις ἢ εἶναι φράσεις τοῦ Θουκυδίδου· ἐν τῇ πρώτῃ μὲν περιπτώσει ἔξ ἐπὶ ἑπτὰ ἐν ὅλῳ τοιούτων χωρίων, ἐν τῇ δευτέρῃ δὲ δύο, ἀποτελοῦντα τὸ πλεῖστον τῶν ἔνταῦθα χωρίων. Ἐκ τῶν ἑπτὰ πρώτων χωρίων τὰ τρία, μόλις ἐλάσσονα δηλονότι τοῦ ἡμίσεος, ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ Περικλέους, πράγμα δηλωτικὸν τῆς ἀνεγνωρισμένης ἤδη παρὰ Πλουτάρχῳ ἀξίας τῆς δημη-

γορίας ταύτης. Ἄλλα τε πολλὰ ἐν τοῖς πλουταρχείοις χωρίοις τούτοις, οὐχ ἦττον δὲ τὸ « ὁ Θουκυδίδης τοὺς Κορινθίους λέγοντας περὶ αὐτῶν πεποίηκεν », ἐν δημηγορίᾳ αὐτῶν (Ἦθ. 71 D) φερόμενον, μαρτυροῦσιν ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ φιλοσόφου αἱ δημηγορίαι αὗται εἶναι πλάσμα τοῦ ἱστορικοῦ.

Η' - ΚΑΘΟΛΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐκ τῆς παρεξέτασews τῶν ἐπὶ μέρους πορισμάτων τούτων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰ τῆς πρώτης τῶν πραγματειῶν τούτων προκύπτει ἐνταῦθα καθολικὸν συμπέρασμα ἀνάλογον καὶ κατὰ τὸς ὁμοιότητας καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς πρὸς τὸ ἐκεῖ. Δύναται μάλιστα ἀμέσως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὰ συμπεράσματα τῶν δύο πραγματειῶν τούτων ἀμοιβαίως συμπληροῦνται, οὕτω δὲ ὁλοκληροῦσιν, ὡς εἰκός, τὴν εἰκόνα τοῦ Θουκυδίδου παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ,

Ἐν πρώτοις, καίτοι δυσκόλως μὲν ἐν τῇ πρώτῃ, εὐλόγως δ' ἐν τῇ δευτέρῃ τῶν πραγματειῶν τούτων προσδοκᾶται περὶ τὰ θέματα ποικιλία, ἐν τούτοις διαπιστοῦται ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀντιστοιχία. Παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ βιογραφοῦντι εὔρομεν ὅτι παρὰ τὰς « πράξεις » ἱκανὰ μᾶλλον ἢ ἦττον τῶν σχετικῶν χωρίων τῶν ἀντλουμένων πάντων ἐκ τοῦ Θουκυδίδου ἀνάγονται εἰς ἄλλας, ἐκτὸς τῶν « πράξεων », εἰδήσεις περὶ προσώπων ὡς καὶ πραγμάτων, ἐπίσης δὲ εἰς ἐρμηνείαν θεσμῶν καὶ καταστάσεων ἢ ἀξιολόγησιν σπουδαίων συμβάντων. Παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὡς φιλοσόφῳ δέκα πέντε, ἦτοι τὰ δύο περίπου πέμπτα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Θουκυδίδην χωρίων, ἀποτελοῦντα, οὕτως εἰπεῖν, τὸν κορμὸν αὐτῶν, ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔργον καὶ τὸν βίον τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ ὑπὸ ποικίλας, καλλολογικὰς καὶ ἄλλας ἐπόψεις ταῦτα δὲ πάντα, πλὴν ἑνός, ὡς ἐπόμενον, ἔνεκα τῆς φύσεως αὐτῶν, παρέχουσι μνεῖαν μόνον τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ καὶ οὐχὶ περικοπὴν ἐξ αὐτοῦ. Τὰ ὑπόλοιπα τῶν χωρίων τούτων παρέχουσιν ἀπόψεις γενικὰς καὶ φράσεις κατὰ Θουκυδίδην ἢ καὶ εἰδήσεις καθόλου ἱστορικὰς μὲν, συνοδευομένας δὲ κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον πρὸς γενικῶς τι παρὰ τῷ ἐκ Χαιρωνείας συγγραφεῖ ὑποστηριζόμενον. Ἐνῶ δὲ τὰ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ βιογραφοῦντι χωρία, τὰ πρωτίστως ὡς πηγαὶ λαμβανόμενα, ἀνήκουσιν πάντα εἰς τοὺς Βίους παραλλήλους, τὰ παρὰ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ ὡς φιλοσόφῳ προέρχονται οὐ μόνον ἐκ τῶν Ἠθικῶν ἀλλὰ καί, κατὰ τὴν σπουδαίαν μάλιστα ἀναλογίαν τοῦ ἑνὸς ἐκτὸς περίπου, ἐκ τῶν Βίων παραλλήλων. Ἐπομένως, ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων

καὶ ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν χρῆσιν εἶναι μεγαλύτεραι παρὰ τῷ φιλοσόφῳ ἢ τῷ βιογράφῳ.

Ἐν τῷ ὀ Πλούταρχος βιογραφῶν ἐν τῷ τρίτῳ, ὁ αὐτὸς δὲ φιλοσοφῶν ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ περίπου τοῦ συνόλου τῶν ἀντιστοιχῶν χωρίων παρέχει δύο ἐκδοχάς, ἐν τούτοις καθ' ἑκάτερον ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν μιᾷ μόνῃ περιπτώσει ἀντιφέρεται διαρρηδὴν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, οὐχὶ ἀφορώσῃ εἰς τὴν ἀκριβείαν εἰδήσεως, ἀλλ' εἰς ἐρμηνείαν μὲν θερμοῦ κατὰ τὸ πρῶτον, γενικὴν δὲ ἀποψιν κατὰ τὸ δεύτερον, ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἄλλαις περιπτώσεσιν οὗτος δέχεται τὰ ἐκ τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ προσφερόμενα κατὰ τὸ πρῶτον μὲν ἀπολύτως καθ' οὐσίαν, κατὰ τὸ δεύτερον δὲ καὶ σχετικῶς μετὰ τινῶν ἐνίοτε ἐποχῶν ἢ συμπληρώσεων. Αἱ δύο μόναι, τοιαύτης δὲ φύσεως περιπτώσεις ἀντιθέσεως τοῦ Χαιρωνέως πρὸς τὸν Ἀθηναῖον συγγραφέα ἐπὶ συνόλου πενήκοντα τριῶν χωρίων αἰτιολογοῦσι τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν πρῶτον θαυμασμὸν πρὸς τὸν δεύτερον.¹ Ἀλλὰ περαιτέρω δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω προβολὴ καὶ ἄλλης παρὰ τὴν θουκυδίδειον ἐκδοχῆς, ἔτι δὲ αἱ ἐποχαὶ ἢ συμπληρώσεις συνιστῶσιν ὡς οὐσιαστικὸν τὸν θαυμασμὸν τοῦτον, περὶ τοῦ ὁποίου ἀπλῶς μᾶλλον γίνεται λόγος παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐρευνηταῖς¹, φαίνονται δὲ ταῦτα μεγαλύνοντα μᾶλλον ἢ μειοῦντα αὐτόν.

Τὸ τῆς ἀκριβοῦς ἀποδόσεως τῶν θουκυδιδείων χωρίων ζήτημα, ὅπερ ἐτέθη καθόλου παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ βιογραφοῦντι, τίθεται ἐν μέρει μόνον παρὰ τῷ αὐτῷ ὡς φιλοσόφῳ, καθ' ὅσον τὰ δύο πέμπτα περίπου τῶν παρ' αὐτῷ σχετικῶν χωρίων ἀναφέρονται εἰς τὸν Θουκυδίδην ὡς συγγραφέα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἶναι περαιτέρω ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ περὶ τὴν ἀπόδοσιν ταύτην κύμανσις ἐνταῦθα εἶναι πολλῷ μικροτέρα τῆς ἐκεῖ, δοθέντος ὅτι ἐλάχιστα μὲν εἶναι τὰ μετ' οὐσιωδῶν ἐν τισιν, οὐχὶ δὲ καθόλου, διαφορῶν, πλεῖστα δὲ τὰ μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας ἀποδιδόμενα. Καθόλου δὲ ἀληθεύει πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα τὸ ἐκεῖ παρατηρηθὲν ὅτι ἡ κύμανσις αὕτη δὲν ἐλέγχει κατὰ κανόνα εὐσυνειδησίαν ἠλαττωμένην ἢ ἀκηδίαν, τοῦτο δὲ παρὰ τὰ περὶ τοῦ ἀντιθέτου μᾶλλον ἢ ἥτιον ὑποστηριχθέντα².

1. Περὶ τοῦ θαυμασμοῦ τούτου βλ. Θ. Σ. Τζαννετάτου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 494 κ. σημ. 2. Ἐπὶ τούτοις παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῆς ἀναλυτικῆς ἀνωτέρω ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ἀληθεῦον τὸ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ A. W. Gomme (ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σ. 59), οὐχὶ ἐπὶ στοιχείων στηριζόμενον, παρατήρημα, καθ' ὃ ὁ Πλούταρχος γνωρίζει ὅτι δύναται νὰ ἐμπιστευθῆται εἰς τὸν Θουκυδίδην.

2. Ὑπὸ τοῦ A. W. Gomme (ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', εἰσαγ., σ. 84)

Αἱ ἄνωτέρω ἐκ τῶν πραγμάτων καθολικώτεραι διαπιστώσεις παραπορεύονται ἀπολύτως, καίτοι δὲν εὐρίσκονται ἐν κατὰ ποιὸν ἀντιστοιχίᾳ, πρὸς ὅσας κρίσεις ἐκφέρει ὁ Πλούταρχος περὶ τοῦ Θουκυδίδου ὡς συγγραφέως, ἐν αἷς χαρακτηρίζεται οὗτος κατὰ τὴν τέχνην τῆς « διηγήσεως » ὡς « ἀμίμητος » καὶ τῶν « ἱστορικῶν κράτιστος », δημηγορίαι δὲ αὐτοῦ φέρονται παραπλεύρως πρὸς τοὺς Φιλιππικοὺς ὡς παραδείγματα « ὄγκου καὶ μεγέθους ».

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα, μὴ δυνάμενα ὡς ἥττονος σημασίας νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἐνταῦθα, δεικνύουσι καλῶς ὅτι παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὡς φιλοσόφῳ βαίνομεν πέρα τῆς συναχθείσης ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πραγματειῶν τούτων συγγενείας ὑπὸ βιογραφικὴν ἔποψιν, μεταξὺ τῶν δύο συγγραφέων, καὶ εὐρίσκομεν παρ' αὐτῷ τὸν Θουκυδίδην προσφερόμενον κατὰ τρόπον οὕτως εἰπεῖν οἰκειότερον, οὕτω δὲ ὁ θαυμασμὸς τοῦ ἐκ Χαιρωνείας πρὸς τὸν Ἀθηναῖον συγγραφέα δὲν περιορίζεται ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ, ἀλλ' ἐκτείνεται, γενόμενος μάλιστα περιεκτικώτερος ἐν τῷ εὐρυτάτῳ, ὡς παρ' ἀρχαίοις ἐνοεῖτο, πεδίῳ τοῦ φιλοσοφοῦντος, τοιαύτη δ' ἐκτασις οὐδόλως ξενίζει προκειμένου περὶ πολυμεροῦς καὶ πολυτρόπου, οἷα ἢ τοῦ Πλουτάρχου, διανοίας. Ἐν τῇ διανοίᾳ δὲ ταύτῃ προβάλλεται πάντοτε, ὡς καὶ κατὰ θεωρίαν ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ πράξει καταφαίνεται, καὶ ἐν ταῖς ἀντιθέσεσιν ἔτι, ταῖς ἄλλως ἐλαχίσταις, ὁ Θουκυδίδης ὡς πρώτου μεγέθους πνευματικὴ μορφή τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Θ. Σ. ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΣ

τίθεται ὑπὸ αἴρεσιν, ὡς καὶ παλαιότερον ὑπ' ἄλλων, ἢ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὑπαρξίς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιμελείας καὶ πληρότητος. Ταῦτα δὲν εὐρομεν διαπιστούμενα ἐκ τῆς καθόλου ἐρεῦνης τῶν πραγμάτων, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς ὅ,τι πρὸς τὸν Θουκυδίδην σχετίζεται καὶ καθ' ἃ μέτρα πρέπει ἀρχαῖος, οὐχὶ δὲ νεώτερος, συγγραφεὺς νὰ κρίνηται. Ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου λεγόμενον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Πλούταρχος ἦτο ἀνεπιστήμων ἱστορικός, ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω ἐλλείψεων, ἐνδεχομένως δὲν εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 80) προβαλλόμενα, καθ' ἃ ὁ Πλούταρχος ἦτο τεχνίτης τοῦ λόγου, δοκιμιογράφος καὶ οὐχὶ ἱστορικός. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο προσθετέον τὸ παρὰ R. Flacelière (ἐνθ' ἄνωτ., σ. XXXI, εἰσαγ.) ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ εἶναι.